בסברית: צרות באות בצרורות

באמהרית: בנוסף לאבעבועות חטף גם חזרת • ובהינדית: גם גרדת בנוסף לצרעת • ריקרדו אריאל בלנקו, ד"ר לפיזיקה מרחובות, נטש את כל עיסוקיו והתמסר במשך חמש שנים לאיסוף פתגמים מכל העולם • אחרי שריכז את כל התובנות בספר 'פתגמי העולם – חוכמת האנושות', הוא מוציא ספר נוסף, '100 חידות על פתגמים' • "המטאפורות שונות אבל חוכמת החיים זהה"

שי בנימין־שמש | צילום: אבי מועלם

"אולי עוד אחזור להייטק, אבל נכון לעכשיו ההנאה שלי נמצאת בתחום הפתגמים". ריקרדו אריאל בלנקו

"יש פתגם יהודי יפה ביידיש ובלדינו, שמתייחס להגבלות חברתיות כמו רכילות. ביידיש אמורים: 'החירש שמע שהאילם אמר שהעיוור ראה כיצד הפיסח רץ'. בלדינו אומרים: 'למראה עיניך תאמין חצי ולמשמע אוזניך – כלום'"

"הפתגם הוא משפט קצר שנולד מניסיון ארוך", כתב הסופר והמחזאי מיגל דה סרוואנטס. זהו, במקרה או שלא, גם הפתגם האהוב ביותר על ריקרדו אריאל בלנקו, ד"ר לפיזיקה ועובד הייי־טק, שלפני חמש שנים עזב הכל לטובת תחביב נדיר: פתגמים. אולי הכיוון הכי "לוארי־טק" שי־כול היה לקחת.

"לא היה לי רע. לא הייתי במשבר ובטח שלא בחיפוש עצמי", הוא מספר על התפנית שהביאה לעולם שני ספרים. הראשון, 'פתגמי העולם – חוכמת האנושות', יצא לאור לפני כשנתיים. 350 עמודים, 3,500 פתגמים ו־100 תובנות אוניברסליות ב־32 שפות שונות. בימים אלה יצא לאור ספרו השני, '100 חידות על פתגמים', שהוא בעצם סוג של משחק חברה מחכים, עם חידות שחלקן אתגר לדמיון וחלקן להיגיון.

החלטת להקדיש את חייך לפתגמים?

"חקרתי ומצאתי שפתגמים שונים מחברות שונות יכולים להיות בעלי משמעות זהה, עם אותו הלקח. המטאפורות משתנות אבל חוכמת החיים שמאחוריהן דומה, לא משנה אם מדובר בצרפת או בתאילנד. זה נראה לי מרתק. לכן החלטתי להקדיש לנושא את כל זמני".

אל תסתכל בקנקן

ד"ר בלנקו, בן 55, אב לתינוקת בת שנה, עלה מארגנטינה לישראל בשנת 1974, כשהיה בן 16, יחד עם חמשת אחיו, אביו ראזה החשבון ואמו הרוקחת. המשפחה התמקמה ברמת גן ובלנקו העביר את ימי התיכון בפנימייה של עליית הנוער ברמת השרון במגמה ריאלית, בדגש על פיזיקה ומתמטיקה. "אז לא היו את כל המגמות שיש היום", הוא חצי מתנצל.

כשהגיע זמנו להתגייס יצא בלנקו למ־סלול אקדמי, סיים תואר ראשון בפיזיקה ומתמטיקה באוניברסיטה העברית בירו־שלים ולאחריו שימש כפיזיקאי בבסיס חיל האוויר בפלמחים, ביחידת ניסוי טיסה. כשהשתחרר מהצבא התמקם בעיר רחובות וסיים את לימודי התואר השני בפיזיקה במכון ויצמן.

בשנת '96 החליט בלנקו לעזוב את המדע לטובת חברת הייי־טק ("רצי־תי לראות משהו יותר מוחשי") אבל שב למכון כיועץ. את הפרק המדעי שלו חתם סופית לפני חמש שנים, בחברת הייי־טק בהרצליה שעוסקת בפיתוח אלגוריתמים לחברות מסחר בבורסה.

אבל כשהגיע לגיל 50 הגיע המהפך האמיתי שלו, כשהחליט להפוך את הפת־גמים, התחביב שליווה אותו ב־20 השנים האחרונות, לעבודה.

איך נולד הרעיון?

"אני מדבר ספרדית, עברית ואנגלית. במשך השנים ראיתי שיש בשפות שונות משפטים מקבילים עם משמעות זהה, אבל בנוסח אחר. למשל, בעברית יש את המשפ־פט 'אל תסתכל בקנקן אלא במה שבתוכו'. באנגלית אומרים 'אל תשפוט ספר על פי כריכתו'. בעברית כולם מכירים את הפתגם 'תתפוח לא נופל רחוק מהעץ', שמשמעותו שהילדים די דומים להורים. בספרדית אומרים 'מכזה מקל יצא כזה שבב'. ליקטתי המון דוגמאות כאלה ור־ציתי לבדוק איך זה בא לידי ביטוי בשפות נוספות בעולם".

זה נשמע כמו תובנה מעניינת, אבל מפה ועד הוצאת ספר המרחק די גדול.

"הרגשתי שיש לי רעיון טוב ורציתי לממש אותו. בהתחלה חשבתי שאוכל פשוט לשלב אותו בחיים שלי. במשך תקופה מסוימת ניסיתי לעשות את זה, אבל גיליתי שאני לא מתקדם. הבנתי שזה משהו שידרוש ממני את כל המאמצים".

איך משלבים בין אלגוריתמים ופתג־מים?

"תוך כדי העבודה שלי במכון ויצמן התחלתי ללקט פתגמים. ביקשתי מא־נשים לכתוב על פתקים פתגמים בכל פעם שהם נזכרים בכאלה. חילקתי פתקים למשפחות מארצות שונות, בתקווה שי־צטברו לי כמה שיותר משפטים משפות שונות. בשלב מסוים הרגשתי שזה פשוט לא עובד. הבנתי שאצטרך להתפנות לזה מתישהו פול טיים".

החירש שמע שהעיוור ראה

לפני חמש שנים האסימון נפל. "הייתי אז בין עבודות, חשבתי לעצמי מה נכון לי לעשות ואמרתי, זה הזמן. לא רציתי להי־גיע לשלב שאשב בעוד כמה שנים, אספר שהיה לי רעיון שתמיד רציתי לפתח, אבל פספסתי אותו. הרגשתי שהגיע הרגע המ־תאים, שאני יכול לעשות את זה. אמרתי לעצמי שכשאסיים אוכל לחזור עבודה".

נשמע כמו סיכון לא קטן.

"יש לי חסכונות, ככה שהייתי רגוע. אני מודה שכשיצאתי למשימה האמנתי שזה ייקח לי שנה, ואז אחזור לעבוד בתחום שלי. לא האמנתי שזה ייקח לי חמש שנים תמימות".

בלנקו התחיל לחפש בגרות דוברי שפות שונות. "זה נשמו שאי אפשר ללקוט מהאינטרנט", הוא אומר. "גם לא מספיק שתמצא את דובר השפה, הוא צריך להיות כזה שגדל במקום וחי את התרבות. אני, למשל, עזבתי את ארגנטינה בגיל 16, חייתי שם, אחי הקטן היה רק בן שמונה כשעלינו לארץ. הוא אמנם זוכר את השפה, אבל הוא לא מקור לפתגמים של התרבות. לצורך העניין הזה הוא יותר ישראלי".

נתקלת בבעיות בגיוס דוברים?

"עם הקהילה האתיופית היה קצת קשה, כי מעבר לשליטה בפתגמים אני צריך שזה־נחקר יידע עוד שפה, שיוכל לתקשר איתי בעברית או באנגלית. הבחורים הצעירים שאיתם דיברתי יודעים עברית, אבל לא גדלו באתיופיה ולא מכירים פתגמים, ועם הוותיקים היה קושי של שפה משותפת. בסוף זה הסתדר, וגם האמהרית מופיעה בין 32 השפות שקיימות בספר. אדם אחד ייצג כל שפה, מתוך כוונה להראות שאותם הרעיונות עומדים מאחורי אלפי פתגמים שמקומם בתרביות שונות".

איך מצאת 32 דוברי שפות שונות?

"פה חזר מכון ויצמן לחיים שלי, כי המ־קום מכיל דוברי שפות רבות, סטודנטים וחוקרים מכל העולם. רוב האנשים שתי־שאלתי היו מהמכון. עם כל אחד מהם יש־בתי בין 30 ל־40 שעות, ועל כל שעה הם קיבלו שכר. זה נשמע פשוט, אבל זה ממש לא עניין של מה בכך, לשלוף מהזיכרון כל כך הרבה פתגמים. אדם סביר מצליח לה־עלות בשעה אולי עשרה, כשבפועל הוא מכיר וידע כ־200. מדובר בתרגול אסו־ציאטיבי ארוך, שבסופו מצליחים לחלץ את הכל. היו גם מקרים שהצלחתי לחלץ ממרואיין איזה פתגם, אבל נשארנו בלי משמעות ובלי מסר. לא הבנו מה השימוש של פתגם שכזה".

למשל?

"המרואיינת הסינית סיפרה על פתגם 'זה נשמע כמו מספר גן עדן'. התברר שה־כוונה היא לפתגם בעברית שכולנו מכי־רים ש'זה נשמע כמו סיני', כלומר, משהו שלא ברור לנו".

באנגלית אומרים במקרה בזה ש'זה נשמע ממו יוונית'.

"נכון. יש פינג פונג בין הערבים לטור־קים. הטורקים אומרים 'אם הבנתי משהו אני ערבי', והערבים עונים במקרה הזה, 'מה, אני טורקי?'".

גם אנחנו במשחק העקיצות הזה?

"בטח. הפינים והבנגלים אומרים על משהו לא ברור ש'הוא נשמע כמו בעברית'".

בין הפתגמים שגבדקו, היו כאלה שלא הובילו לתובנות בשפות שונות. "למרות זאת, הרגשתי שזה פשע לזרוק אותם. למשל, יש פתגם יהודי יפה ביידיש ובלדינו, שמתייחס להגבלות חברתיות כמו רכילות. ביידיש אומרים: 'החירש שמע שהאילם אמר שהעיוור ראה כיצד הפיסח רץ'. בלדינו אומרים: 'למראה עיניך תאמין חצי ולמשמע אוזניך – כלום'".

יש משהו ייחודי לישראלים?

"את המהות של 'כבדהו וחשדהו' אני מודה שלא מצאתי באף תרבות אחרת, וגם לא את הפתגם 'יותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להיניק'.

כשהספר יצא לדרך, בלנקו החל להר־צות על הפתגמים, ופנה במרץ לעבודת הספר השני, שיצא לאור, כאמור, ממש לאחרונה.

יש לך בורונות לחזור להיי־טק?

"בשום שלב במהלך חמש שנות העבו־דה על הספר הרעיון הזה לא עבר בראשי. יכול להיות שזה עוד ישתנה ואחזור לע־בוד בהייי־טק, אבל נכון לעכשיו ההנאה שלי נמצאת בתחום הפתגמים ואני מאוד רוצה שזה יצליח".

אין באן שיקול בלבלי?

"וראי שכן. השקעתי שנים באיסוף החומר, הוצאתי את הספרים לאור על חשבוני, שי־למתי למעצב גרפי, לעורך לשוני, למאייר, לחברת הפצה שתדאג שהספרים יגיעו לרשתות הגדולות. המחשבה היא להוציא את הספר לאור גם באנגלית. אני משוכנע שהוא ירתק קוראים בכל העולם".

איך אומרים את זה ברוסית?

הסנדלר הולך יחף

איטלקית: הסנדלר תמיד הולך עם נעליים קרועות
אמהרית: לבן של הספר יש מלא כינים
מרוקאית: בחבילת הירקות של הירקן אין מה לבחור
ערבית: הסנדלר יחף והחייט עירום

היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו?

בולגרית: מזג האוויר יכול להשתנות, בנאדם רע – אף פעם לא
הונגרית: כלב לא יהפוך לקותלי חזיר
ספרדית: העז תמיד מושכת לכיוון הגבעה
יוונית: קודם יוצאת הנשמה של האדם ורק אחריה ההרגלים

כל המוסיף גורע

אמהרית: יותר מדי דבש נהיה מר
אנגלית: עזוב את ה'מספיק טוב' במנוחה
סינית: לצייר נחש ולהוסיף לו רגליים
צרפתית: הטוב יותר הוא האויב של הטוב

מהפח אל הפחת

איטלקית: ליפול מהמחבת לגחלים
הולנדית: מהרציף אל תוך הנחל
יידיש: כשבורחים מהגשם פוגשים את הברד
תאית: לברוח מנמר כדי לפגוש תנין

צרות באות בצרורות

פרסית: כסף מביא כסף וצרות מביאות צרות
קוריאנית: הגורל מפיל מישהו ואז מחזיק אותו למטה
אמהרית: בנוסף לאבעבועות חטף גם חזרת
הינדית: גם גרדת בנוסף לצרעת

אל יתהלל חוגר כמפתח

רוסית: אל תגיד יש לפני שקפצת
תאית: אל תמתח את הקשת עד שאתה רואה סנאי
גרמנית: אל תשבח את היום לפני שהערב מגיע אל סופו
פינית: אל תלקק לפני שנזחל